

Aardkundig excursiepunt 3

WIM HOOGENDOORN

Sterkenburgerlaan 36, 3941 BD Doorn, 0343-515240,
walliehb@wxs.nl, www.aardkundigewaarden.nl

SNEEUWSMELTWATERDAL PLANTAGE WILLEM III

Naam:

Sneeuwsmeltwaterdal Plantage Willem III (Afb. 1)

Locatie:

Provincie Utrecht, Gemeente Rhenen,
Plantage Willem III

Bereikbaarheid (Afb. 2):

De Plantage Willem III is gelegen in het zuidoosten van de provincie Utrecht langs de Neder-Rijn. Vanaf Amerongen (de gemeente Utrechtse Heuvelrug) of Rhenen de N225 nemen. Tussen de bebouwde kom van Elst en het industrieterrein Remmerden ligt een ingang van de Plantage met een parkeerterrein (x = 164,1 en y = 443,4). Over het algemeen is hier parkeerruimte genoeg.

Toegankelijkheid:

De Plantage Willem III is vrij toegankelijk.

Eigenaar:

Stichting Het Utrechts Landschap

Afbeelding 2.

Topografische kaart van de omgeving van Plantage Willem III. Bron: Topografische Dienst, Emmen.

Wat is er te zien:

Aan het einde van het parkeerterrein staan twee panelen, waaronder een aardkundig paneel, dat door Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht is geschonken bij de benoeming tot Aardkundig Monument in 2000. Hierop wordt achtergrondinformatie gegeven, zodat de bezoeker ook kan begrijpen wat hij gaat zien. De eerste indruk die men krijgt is een grote golvende open ruimte die in noordelijk richting oploopt en daar begrensd wordt door dichte bebossing (Afb. 3). Het is een smeltwatervlakte uit de voorlaatste ijstijd (Saalien). In de laatste ijstijd (Weichselien) zijn door afstromend sneeuwsmeltwater dalen gevormd. De golvingen die men nu ziet, zijn in belangrijke mate veroorzaakt door sneeuwsmeltwater uit de laatste ijstijd. Als Aardkundig Monument is het westelijk sneeuwsmeltwaterdal benoemd. Dit dal is goed te zien in het open gedeelte nabij de bosrand (Afb. 1). Het dal begint, net als veel andere dalen, meer noordelijk in het bos, nabij de top van de stuwwal, maar daar is het natuurlijke reliëf zeer slecht zichtbaar. Plaatselijk komen in de open ruimte restanten van bomenrijen voor. Deze getuigen samen met een gerestaureerde tabaksschuur nog van de voormalige functie als tabaksplantage.

Geogenetische achtergrond

De genese van het gebied laat zich goed beschrijven aan

de hand van de afbeeldingen 4, 5 en 6. Afbeelding 4 is een gedeelte van de zogenaamde Fysisch Geografische Eenheden-kaart (FGE-kaart), die in gebruik is bij de provincie Utrecht en samengesteld is op basis van diverse bestaande kaartseries en andere bronnen. De oudste afzettingen zijn de stuwwallen en de ijssmeltwaterafzettingen, beide uit de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Bij het afsmelten van het landijs werden aan beide zijden van de stuwwal ijssmeltwaterafzettingen gevormd. Aan de 'ijsvrije' zuidwestzijde van de stuwwal zijn voor de dalmonden puinkegels neergelegd, bestaande uit materiaal dat door het smeltwater werd meegesleurd. Deze puinkegels vormden uiteindelijk een brede golvende vlakte van smeltwaterafzettingen (sandrvlakte). In de laatste ijstijd, het Weichselien, bereikte het zich opnieuw

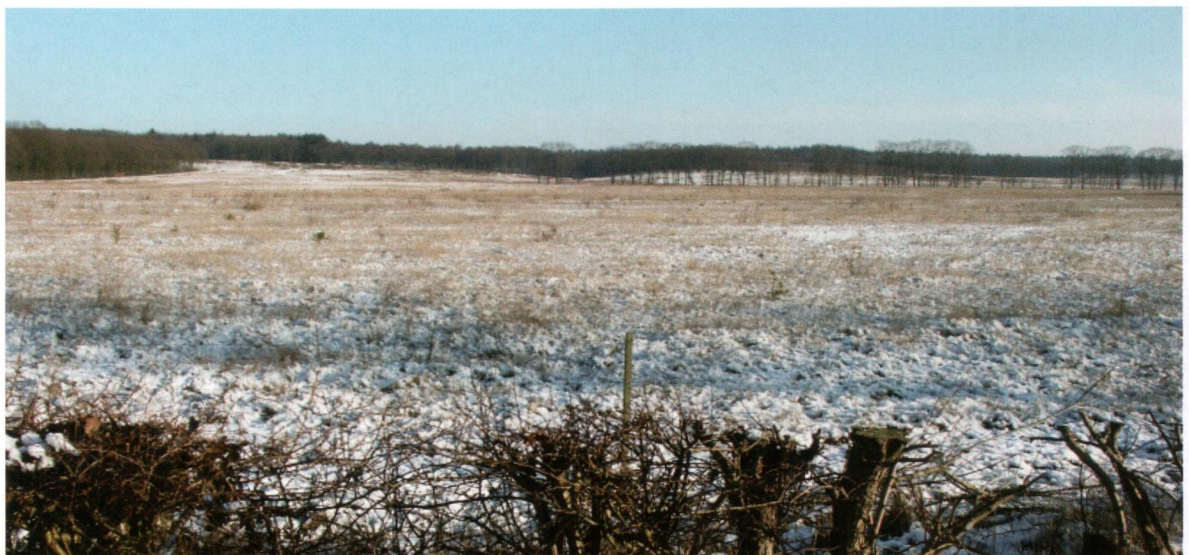
Foto voorkant.

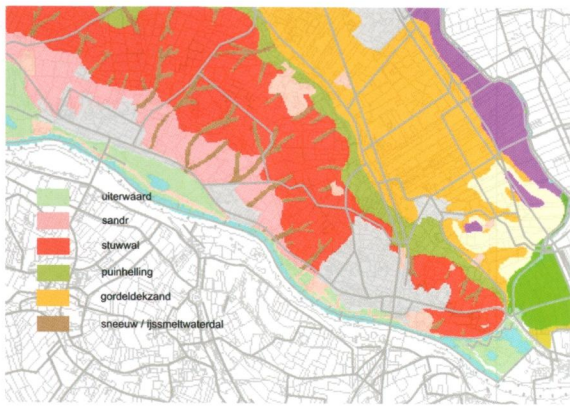
Plantage Willem III en omgeving. De foto toont van voor naar achteren het grasland in de uiterwaarden, ruigten op smeltwaterafzettingen, de beboste stuwwal en Veenendaal in de laagte van de Gelderse Vallei. Bron: BOHO-team.

Afbeelding 1, pag.59. Het sneeuwsmeltwaterdal op de Plantage Willem III is nabij de bosrand prima zichtbaar. Bron: BOHO-team.

Afbeelding 3.

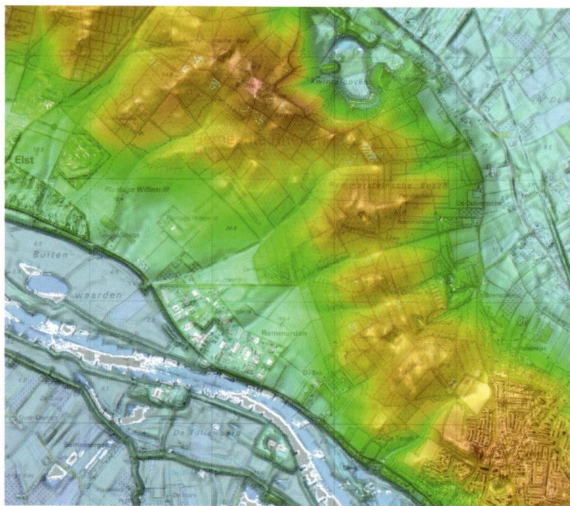
De besneeuwde, lichtglooiende smeltwaterafzettingen op de Plantage Willem III. Nabij de bosrand begint de stuwwal en is een vage dalvorm zichtbaar. Bron: BOHO-team.

Afbeelding 4.

Een uitsnede uit de Fysisch Geografische Eenheden-kaart (FGE-kaart) van de provincie Utrecht. Bron: Provincie Utrecht.

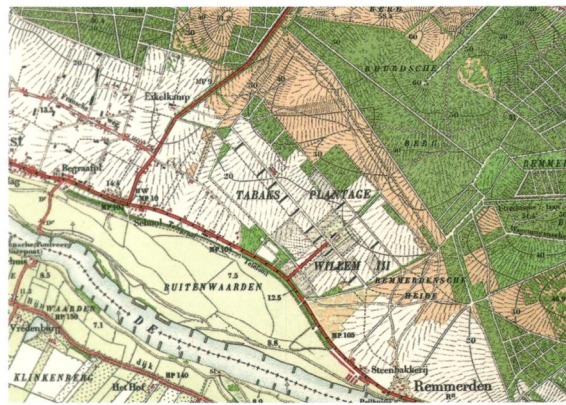

Afbeelding 5.

Hoogtekaart op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Bron: Provincie Utrecht.

uitbreidende landijs ons land niet meer. Wel heerste er hier gedurende lange perioden een toendraklimaat. De bovengrond was veelal bevroren en de begroeiing was schaars. Het regenwater en het smeltwater van de sneeuw kon niet in de zandige grond infiltreren, maar liep bovengronds langs de terreinhelling naar beneden en sloop daarbij dalen uit. Dergelijke sneeuwmeltdal-dalen komen zeer regelmatig op de Utrechtse Heuvelrug voor. Aan de ijsvrije zijde van de stuwwal is op afbeelding 4 ook nog de recente loop van de Rijn te zien. De uiterwaarden worden aan de noordzijde niet door een winterdijk, maar door de hogere zandgronden begrensd. Die overgang verloopt in de vorm van een steilrand, juist ten zuiden van de weg van Amerongen naar Rhenen (N225).

Afbeelding 5 is een hoogtekaart gemaakt op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), met een topografische ondergrond. Vergelijking van deze kaart met de FGE-kaart geeft een mooi totaalbeeld van de aardkundige situatie ter plaatse. De AHN-kaart geeft een goede impressie hoe de hoge (geelbruine) stuwwal versneden is door talrijke dalen. In het terrein zijn de dalen veelal moeilijker op te sporen. De dichte, opgaande begroeiing maakt het vaak erg moeilijk om een overzicht te krijgen van de hoogteverschillen. Het landschap op de luchtfoto op de voorkant laat zich met bovenstaande achtergrond gemakkelijk lezen. In vogelperspectief zijn

Afbeelding 6. Chromotopographische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1:25.000, blad nr. 488 Rhenen verkend in 1869, herzien in 1906 en uitgegeven in 1912. Bron: Topografische Dienst, Emmen.

van voor naar achter de uiterwaarden, de smeltwaterafzettingen, de stuwwal en op de achtergrond de laagte van de Gelderse Vallei, met de bebouwing van Veenendaal, zichtbaar.

Historische achtergrond

Bijzonder voor dit gebied is dat in 1853 hier de tabaksplantage Willem III werd gesticht. Het lichtglooiende, op het zuiden georiënteerde terrein, bood mogelijkheden voor de in die tijd lucratieve tabaksteelt. Afbeelding 6 toont dat de heide op de zachtglooiende smeltwaterafzettingen is omgezet in een tabaksplantage met een twaalfstal schuren. Op diverse plaatsen op de zuidflank van de heuvelrug treffen we nog zulke karakteristieke schuren aan, waarin de tabaksbladeren gedroogd werden. Op de plantage is de betekenis van de tabaksteelt rond 1900 al sterk afgenomen. In 1995 is de Plantage Willem III aangekocht door de Stichting Utrechts Landschap. Een resterende, gammele tabaksschuur is gerestaureerd. De natuur mag hier, geholpen door wat grote grazers, galloways en koniksparden, zijn gang weer gaan.

Visie van de eigenaar / beheerder

Het gebied wordt beheerd door stichting Het Utrechts Landschap, waarbij het de bedoeling is dat er uiteindelijk een halfopen landschap ontstaat. De bemesting die het grondgebruik (tabaksteelt, fruitteelt, gewasveredeling) in het verleden met zich mee bracht, lijkt niet erg intensief geweest te zijn. De teelt van rogge en begrazing hebben de grond alweer aanzienlijk verschaald. Hoewel Hendrike Geessink van Het Utrechts Landschap meldt dat de stichting trots is op haar Aardkundige Monumenten, staat het geenszins vast dat het sneeuwmeltdal in de toekomst boomvrij gehouden zal worden. Dat valt te betreuren, omdat dit sneeuwmeltdal uit vele tientallen voorbeelden gekozen is, niet vanwege zijn bijzondere afmetingen, maar vanwege de optimale zichtbaarheid. Laten we hopen dat de grote grazers hier begrip voor hebben en op de juiste plaats hun werk doen.

Oproep

De redactie wil graag dat de serie aardkundige excursiepunten zich gaat uitstrekken over het gehele land. Wij roepen u op om een artikel te schrijven over een gebied of groeve die u kent en waarvan u denkt dat het voor iemand uit een ander deel van het land interessant is om eens naar toe te gaan. Een voorwaarde is wel dat het gebied of de groeve bezocht mag worden. De tekst mag niet langer zijn dan 1200 woorden, maar wel korter. Door de redactie wordt het artikel verwerkt in het vaste stramen dat bij de reeds gepubliceerde artikelen van de Aardkundige excursiepunten gebruikt is. Graag mooie foto's erbij doen die voldoen aan de eisen die in het colofon genoemd zijn.